

Jens Christensen Dige Søegaard

1747-1817

En tylandsk bonde

Af TORSTEN BALLE.

ALLEREDE i 1700erne skete det jævnlig, at gamle herregårde blev købt af bønder, som delte og udstykkede dem. Det skete også i Ty. Blandt de foretagsomme bønder, der på denne måde gavne egnens befolkning og samfundet, var *Jens Christensen Søegaard*, der købte og udstykkede *Nebel* i Vester Vandet sogn og *Nørtorp* i Rær sogn.

Både på sin faders og sin moders side tilhørte han nogle af egnens betydeligste bondeslægter, slægter, der både i økonomisk og kulturel henseende stod langt over gennemsnittet.

Faderen, *Christen Jensen Dige*, var født på Digegård i Nors 1713, søn af *Jens Jensen Dige*, der 1716 købte gården af Morten Lelius til Ullerupgård, efter at han først havde været fæster af den, vist fra 1708. Jens Dige samlede sig så stor en formue, måske til dels ved arv, at han kunne give alle sin børn jordejendomme. Året før sin død 1740 testamenterede han i alt 20 td. hartkorn bøndergods til dem udover, hvad de havde fået i forvejen. På den tid var seks af hans elleve børn i live:

1. *Anne Dige*, f. 1708, som var gift 1728 med Poul Bertelsen fra Agerholmgård, der senere boede på Nordentoft i Sjørrind sogn og kaldtes Poul Nordentoft. Fra dette ægtepar stammer bl. a. en slægt Nordentoft i Skjoldborg og en slægt Frøkjær i Nors.

2. *Christen Dige*, f. 1713, (se ovenfor og senere).

3. *Kirsten Dige*, f. 1715, som 1741 blev gift med Niels Pedersen i Nors. Deres datter *Karen Dige*, gift med Peder Laursen Westergaard i Nors, blev stammoder til slægten Nordentoft fra Klitmøller og en slægt Westergaard i Nors.

4. *Maren Dige*, f. 1716, gift 1744 med Niels Jensen Tousgaard i Thisted. De var bedsteforældre til den i egnens historie interesserede provst Peder Michelsen Skinnerup, sognepræst i Rær 1817-33, i Blegind-Hørning 1833-52.

5. *Jens Jensen Dige*, f. 1723, senere ejer af Digegård, gift 1766 med Ingeborg Cathrine Pedersdatter Faartoft. Fra dem stammer bl. a. slægten Dige fra Fårtoft.

6. *Karen Dige*, f. 1725, død 1741, ugift.

Jens Jensen Diges hustru, *Maren Nielsdatter Ørgaard*, var født 1682 i Nors og døde 1772 på Digegård, 90 år gammel. Hun var da endnu ejer af værdier for 226 rigsdaler.

Jens Christensen Søegaards moder, *Anne Nielsdatter Westergaard*, var født i Vestergård i Øster Vandet 1708, datter af *Niels Christensen Westergaard* og hustru *Maren Pedersdatter Knakkegaard*. Niels Westergaard var en velhavende mand. Skønt han selv var fæster, ejede han flere gårde i omegnen. Han var broder til *Mads Christensen Tanderup*, som ejede Tanderup i V. Vandet sogn og blev stamfader til familien Tandrup. En anden broder var *Christen Knakkegaard*, stamfader til købmandsslægten Knakkegård i Thisted. Halvbroder til dem var *Jens Christensen Tøfting*, der ejede Store Tøfting

i Ø. Vandet. Fra ham stammer bl. a. justitsråd Poul Tøfting til Tanderup i Bedsted sogn og en slægt Skibsted.

Niels Westergaard havde desuden en datter, *Maren Westergaard*, f. 1706, gift 1728 med sit næstsøskendebarn Peder Andersen. De boede i Fårtoft og fra dem stammer bl. a. en slægt Fårtoft, familien Søndergaard i Hundborg og en familie Nordentoft fra Nr. Nordentoft. I et tidligere ægteskab havde Niels Westergård sønnen Anders, som boede på Sønder Nordentoft og kaldtes Anders Nordentoft. Fra ham stammer også en familie Nordentoft (fra Torsted). De fleste af slægterne Nordentoft hører altså til disse slægtsgrupper.

1735 døde Niels Westergaard; hans enke Maren Pedersdatter Knakkegaard, som var født i Knakkegård i Ø. Vandet, overlevede sine døtre og døde først 1765 i Vestergård, 86 år gammel. Han havde da forlængst afstået gården, som var købt til selveje 1746, men efterlod sig alligevel værdier for 2853 rigsdaler, en efter datidens forhold stor formue.

Christen Jensen Dige på Søgaard.

Anne Nielsdatter Westergaard blev 1742 gift med Christen Jensen Dige. Hun har sikkert fået en stor arv efter sin fader. Hvor stor, kan ikke siges, da der ikke findes skifte efter ham. Da Christen Dige også havde arvet betydelige midler, var det unge par økonomisk godt stillet. De boede først på Digegård, som Christen Dige 1742 fik i mageskifte med svogeren Poul Bertelsen Nordentoft, og her blev to af deres børn født.

Længe slog de sig dog ikke til ro i hans fødegård. 1745 blev den gamle herregård, *Søgård*, sat til auktion, efter at den tidligere ejer, Bertel Langballe til Nebel, og hans hustru 1744 var døde. Christen Dige, som var nabo til Søgård og kendte den, købte den da i forening med svogeren Poul Nordentoft. De delte dens jord mellem sig, så der blev to gårde, der kaldtes Vester halve Søgård og Øster halve Søgård. Der er blevet opført nye bygninger, i hvert fald nye stuehuse. I to skifter, et fra V. Søgård 1759 og et fra Ø. Søgård 1763, omtales nemlig hvert sted et nyt og vel vedligeholdt stuehus med mange og store rum. Før delingen 1745 havde gården i lange tider kun huset forpagtere og tyende, i de sidste 20-30 år vist endda kun tyende, så stuehuset har sikkert været forfaldent.

Digegård blev ikke solgt. Christen Dige fæstede den 1747 til sin yngre broder, Jens Jensen Dige, der da var 24 år. Selv boede han på Vester halve Søgård. Den østre halvgård overlod svogeren til sin datter Karen, der var gift med Jeppe Thomas Jepsen Løfting fra Silstrup. Af skiftet efter Christen Dige 1759 fremgår det, at han dels har drevet gården som en almindelig bondegård med avl af rug, byg, havre og ærter og med en forholdsvis lille kobesætning, dels har han opdrættet og handlet med stude, og denne handel har nok været gårdens vigtigste indtægtskilde. Lidt fiskeri har han også drevet i søen, og

en del indtægter havde han af de bøndergårde, han ejede, nemlig foruden Digegård 3 gårde og et mindre sted i Nors og en gård i Hjardemål.

På denne alsidigt drevne gård i de skønne, frie omgivelser ved søen voksede ægteparrets fire børn op under gode økonomiske forhold. De var:

Karen Dige, f. 1742, Niels Westergaard Dige, f. 1745, Jens Christensen Dige, f. 1747 og Maren Dige, f. 1749.

Hjemmets lykkelige år varede ikke længe. 1756 skrev præsten i Nors kirkebog:

"Den 8. Febr. døde dend gode og erlige Christen Jensen Dige, der boede på Vesterhalve Søegaard og gierne vilde tiene alle, blef begravet den 14. Febr. nest efter, æt: 43 Aar 4 Måneder 6 Dage."

Som dødsårsag angives "Fleck-Feber", plettyfus, en ondartet epidemisk sygdom, som krævede flere ofre i Nors sogn.

Anne Westergaard sad nu som enke på den store gård. Hun fik kgl. bevilling til at hensidde i uskiftet bo og fortsatte driften. Der var jo også slægt og venner nok, som kunne hjælpe hende. Hendes tid blev imidlertid heller ikke lang. 1759 døde hun, 51 år gammel, og de fire umyndige børn var nu forældreløse.

Snart efter hendes død blev der holdt skifte efter hende og hendes mand. Som sædvanlig gik skifterettens folk gennem stuerne og skrev op hvad der fandtes. Med vemod følger man i skifteprotokollen deres registrering af det rige hjems indbo. Snart skulle det spredes for alle vinde, og hjemmet opløses, thi formynderne bestemte, at alt skulle sælges ved auktion. Lidt beholdt børnene dog. Hver fik en kiste eller et klædeskab med tøj, som havde tilhørt deres forældre. Meget og fint tøj, især for pigernes vedkommende. Mange skørter, trøjer og livstykker, kjoler og kåber, meget af fine stoffer, silke, callemank, damask, klæde, sax, danziger osv. Af faderens klæder var der ikke så meget i behold, at det kunne svare til, hvad pigerne fik, og drengene fik derfor også klæde og vadmel til tøj. Således udrustet måtte børnene forlade hjemmet. Oprindeligt var det meningen, at også gården skulle sælges, men formynderne enedes om, at de i stedet for ville forpagte gården bort, indtil børnene selv kunne træffe bestemmelse om gårdens skæbne. En smuk tanke, som blev fulgt op derved, at børnenes fætter, Niels Pedersen Fårtoft blev ansat som forpagter. Gården kunne da blive ved at være et slags hjem for børnene. Et smukt træk er det også, at slægten mødte talrigt op ved auktionen og bød langt over vurderingspriserne. Boets formue var 1686 rigsdaler, så der blev 562 rdl. til hver af sønnerne.

Jens Christensen Dige på Søgård.

Jens Christensen Dige, som han endnu kaldtes, kom ikke til at flytte langt. Han kom i huset hos sin ugifte farbroder Jens Jensen Dige på Digegård. Det er sikkert ham, der i biskop Brorsons visitatsindberetninger 1762 nævnes som en skolemester Jens Christensen Dige, der var til opbyggelse for Øster Vandet sogn. Det var almindeligt, at man antog fremmelige unge mennesker som skoleholdere, og Digegård lå jo nær Øster Vandet. Her boede også hans gamle bedstemoder, Maren Pedersdatter Knakkergaard og flere af familien. At han som alle velstående bønders børn havde lært at læse, skrive og regne, er næsten en selvfølge. Det var nødvendigt for en storbonde.

Bedstemoderen døde som nævnt 1765. Gården havde hun afstået til en dattersøn, Christen Pedersen Westergård fra Fårtoft, men hun boede der stadig. Da hun mærkede, at hun snart skulle dø, kaldte hun sine børnebørn til sig og gav dem 100 sletdaler hver, uanset kønnet. Ellers arvede piger kun det halve af, hvad drengene fik. Efter hendes død viste det sig, at hun ejede mere endnu, især jordegods og udestående fordringer. Bohave var der naturligvis ikke meget af, men så meget mere af sølv, klæder, som ikke gav datterens noget efter i finhed, og uforarbejdet tøj. Rørende er det, at hun havde gemt noget børnetøj og en pude til en vugge.

Boet udviste en formue på 2687 rigsdaler og Jens Christensen Dige fik foruden de 100 sletdaler en arv på 336 rigsdaler, så han var nu, 18 år gammel, i besiddelse af en ret stor formue. Længe varede det heller ikke, før han fik brug for den, idet han besluttede sig til at købe sine søskendes arvepart i Søgård. Et par måneder efter, i februar 1766 købte han broderens part, og han må snart efter være flyttet ind på Søgård. I november 1766 udstedte han panteobligation til sin fætter, den tidligere forpagter, Niels Pedersen Fårtoft, "døbt Niels Thomsen", på 330 rdl. rimeligvis for redskaber og besætning, og to måneder efter, 9. januar 1767, giftede han sig, 19 år gammel med Kirsten Rysgaard, som var født i Rysgård i Hundborg 1742, datter af Jeppe Christensen Rysgaard og Inger Madsdatter. De fik kgl. bevilling til, at de måtte vies uden forudgående trolovelse og lysning, og vielsen fandt sted i Nors, så hun har måske holdt hus for ham.

Jens Christensen Diges ældste søster, Karen Dige, har måske også boet hos farbroderen på Digegård. Hendes vielse 1766 fandt i hvert fald sted i Nors. Hun blev gift med Aggi Nielsen fra Næstrup, og de kom til at bo i Hovsør, men hun levede kun tre år efter og efterlod sig to døtre, hvoraf den ene, Anne, der siden kaldtes Anne Dige, blev opfødt i Søgård hos Jens Christensen Dige, den anden, Maren, blev senere viet i Tveds kirke og var vist opfødt hos morbroderen Niels Westergaard Dige.

Niels Dige blev også gift 1766. Han var da 20 år gammel. Han havde sandsynligvis også været hos farbroderen på Digegård, men da bruden, Dorte Nielsdatter Kjærgaard, var fra Kjærgård i Tveds sogn, blev han gift der. Siden fik han hustruens fødegård.

Samme år, han blev gift, solgte han sin part i Digegård til sin farbroder og formynder Jens Jensen Dige. Hans svigerfader, Niels Kjærgaard, erklærede, at han skønnede sin kære svigersøn ufornermet med dette køb (d. v. s. at han ikke havde lidt tab ved handelen). Det tror man gerne, når man ser, at Jens Jensen Dige, der nu i løbet af et år så de tre af hans broders forældreløse børn vel forsørget i eget hjem, samme år giftede sig, 43 år gammel. Det ser ud, som om han ikke ville stifte familie, før han havde sørget for sine myndlinge. Hans kone, Ingeborg Cathrine Pedersdatter Faartoft, var iøvrigt søster til forpagteren på Søgård, Niels Pedersen Fårtoft og altså kusine til broderens børn.

Jens Christensen Dige i Søgård kaldes fra nu af mest Jens Søegaard for at undgå forveksling med farbroderen Jens Dige, men navnet Dige blev dog bevaret i slægten. Hans ældste søn, der blev opkaldt efter sin farfader, blev døbt med navnet Christen Dige, og da han døde ung, opkaldte hans søskende børn efter ham.

1772 blev den yngste søster Maren Dige gift i Nors med Christen Lassen Pedersen Skjelsgaard, borger i Thisted. Hun blev heller ikke gammel. 1784 døde hun i barselseng. En af hendes sønner, Christen Dige, opholdt sig 1787 hos morbroderen Jens Søegaard.

Jens Søegaard synes at have klaret sig godt trods sin unge alder. 1772 havde han betalt de 330 rdl. tilbage, som han skyldte fætteren Niels Pedersen Faartoft. Denne blev gift samme år og fæstede Øster Nordentoft (nu Nørre Nordentoft), som han 1780 frikøbte.

1773 købte Jens Søegaard søstrenes part i Søgård og var nu enejer. Han lånte da 500 rdl. af Peder Wulff i Thisted, men de blev betalt tilbage 1775. Samme år udstedte han panteobligation til hans afdøde fætters, Jens Poulsen Nordentofts umyndige børn som sikkerhed for deres arv, men det har sikkert ikke noget med gårdens drift at gøre. Snarere har han anbragt pengene i jordejendomme. Ved køb og salg af gårde havde han i disse år en ikke ringe fortjeneste, så han har ikke gravet sit pund ned i jorden. Både ham og hans fader træffer man iøvrigt ofte som formyndere og værger. Arven var udbetalt 1785.

På Søgård levede familien nu roligt i nogle år, mens børnene voksede op. Der blev ni børn, men de tre døde som små.

1. *Christen Dige*, f. 1767, død 1786, knap 20 år gammel.
2. *Christian Søegaard*, f. 1768, død 1831 i Søndergård i Tilsted, gift 1791 i Thisted med Johanne Nielsdatter Galtrup.
3. *Anna Catharine Søegaard*, f. 1770, gift 1793 i Vester Vandet med Peder Nielsen Skaarup, også kaldet Taabel.
4. *Maren Søegaard*, f. 1771, død 1773.
5. *Maren Søegaard*, f. 1773, gift 1790 i Nors med Thomas Hopp Hvass, søn af sognepræsten i Nors, provst Anders Erichsen Hvass.
6. *Inger Søegaard*, f. 1775, gift 1801 i Rær med Christen Ovesen.
7. *Anne Sofie Søegaard*, f. 1778, død 1779.
8. *Anne Sofie Søegaard*, f. 1779, død 1787.
9. *Bertel Søegaard*, f. 1783, druknet pinsedag 1800 i farvandet mellem Norge og Danmark, 17 år gammel.

Det har naturligvis været en stor sorg for forældrene, at den ældste søn, Christen Dige, som bar farfaderens navn og vel skulle have ført slægten videre på Søgård, døde i så ung alder. Endnu et slag ramte dem året efter, da de mistede datteren Anne Sofie, 6 år gammel. Måske har disse sorger været medvirkende til, at Jens Søegaard ikke længere kunne finde sig til rette på sin fødegård. Den næstældste søn Christian var nu voksen og kunne snart overtage gården. 1791 blev han gift med Johanne Galtrup, datter af Niels Edvardsen Galtrup, borger og købmand i Thisted og ejer af adskillige bøndergårde, især i Tilsted.

Niels Edvardsen Galtrup var født i Tilsted 1719, broder til Mikkel Galtrup, købmand i Thisted, og Diderich Galtrup, først købmand i Thisted, senere ejer af herregården Højriis på Mors. En søster, Maren, boede på Søndergård i Tilsted. Deres fader Edvard eller Evert Galtrup var søn af Niels Christensen Morsing, borger i Thisted, og broder til Christen Nielsen Krog, præst ved hospitalet i Ålborg, og til Diderich Galtrup i Kristiansand.

Niels Edvardsen Galtrups moder, *Johanne Mikkelsdatter Brogaard*, var datter af sognefoged Mikkel Lauritsen Brogaard i Bedsted. Hendes to søstre kom til at bo på Lemvigegnen. *Kirsten* blev gift med Oluf Madsen Dahl i Sønder Vinkel, senere i Vadskjærgård. Fra hende stammer bl. a. Jens Kraft Steenstrup til Nandrup, Helene Cathrine Steenstrup, gift med Lars Hillmann Holst, købmand i Thisted og Niels Julbye Stokholm, ejer af Vestervig Overgård. *Maren Mikkelsdatter Brogaard* blev gift med Oluf Christensen i Ballegård i Heldum. Fra dem stammer bl. a. familien Olesen på Gudumkloster.

Johanne Nielsdatter Galtrup fik sikkert en stor medgift, da hun kun havde to søskende, to søstre, hvoraf den ene døde ung, og Christian Søegaard blev da i stand til at købe sig en god gård. Hans fader besluttede så at overlade sønnen Søgård, skønt han selv var i sin bedste alder, og han måtte da se sig om efter en anden passende gård til sig selv og familien. Han ledte ikke længe og flyttede ikke langt, men et nyt afsnit af hans liv begyndte.

Jens Søegaard på Nebel.

Lige vest for Søgård lå en anden gammel herregård, Nebel. Dens jorder gik som Søgårds ned mod Nors sø og grænsede op mod Søgårds jord. Det var derfor ikke fremmede omgivelser, familien flyttede til, da Jens Søegaard 1791 købte Nebel af Johannes Chr. Søltoft og som den første bonde rykkede ind på den gamle gård. Gårdens størrelse var også omtrent den samme. Vester halve Søgård havde af hartkorn 10 td. 4 skp. 3 fdk. ½ alb., mens Nebel med to afbyggere, en på havrelandet og en vest for Nebel, havde 10 td. 4 skp. hartkorn. Prisen var imidlertid ikke ens. Sønnen gav 4000 rdl. for Søgård, men Jens Søegaard gav kun 3500 rdl. for Nebel. En del af prisen for Søgård har dog måske været gæve eller arveforskud til sønnen, og der har måske også været forskel på bygningernes tilstand.

Familiens nye hjem beskrives i en brandtaksation fra 1802 således:

- a. Stuehuset i nord, 19 fag, 9½ al. dyb. Der er ege-, dels fyrreundertømmer, fyrreovertømmer, dels murede og dels klinede vægge og stråtag. Indrettet til 2 stuer, kamre, køkken og bryggers. I stuen og kamrene er fjællegulv, loft, vinduer og døre samt 2 jernbilæggerkakkelovne, og i bryggerset en indmuret kobberkedel på 1¼ tønne og en do. på 2 td. og en jernplade i skorstenen, skorstene og bagerovn af brændte sten.
- b. Det søndre hus, 18 fag, 14½ al. dyb, der er ege- og fyrreundertømmer, dels murede og dels klinede vægge og stråtag. Indrettet til lo, lade, stald og fæhus med gennemkørsel i søndre side.
- c. Det vestre hus, 12 fag, 9½ al. dyb, dels ege- dels fyrreundertømmer, fyrreovertømmer, dels murede og dels klinede vægge og stråtag. Indrettet til stald, færestue og materialhus.
- d. Det østre hus, 8 fag, 7½ al. dyb, dels ege- og dels fyrreundertømmer, fyrreovertømmer, dels murede, dels klinede vægge og stråtag. Indrettet til et kammer, rullestue, hugstue og vognport.
- e. Smedehuset sønden for gården, 5 fag 9 al. dyb. Skorsten af brændte sten.

Det ser ud til, at bygningerne har været ret rummelige og indrettet omtrent som egnens større bøndergårde, og i dem kunne familien nok føle sig hjemme. En ulempe ved gården var det, at en del af jorden lå temmelig langt borte fra gården i den østlige del af sognet imellem de jorder, der hørte til gårdene i Vester Vandet by. Måske er det en af årsagerne til, at Jens Søegaard begyndte at tænke på udstykning. En anden årsag har måske været, at den ældste datter Anna Catharina, nu var giftefærdig og sikkert allerede henlovet.

I lange tider havde det været forbudt at dele og udstykke selvejergårde. For fæstegårdenes vedkommende var forholdene noget anderledes. Det skete tit, at en godsejer delte fæstegårde eller fæstede dele af en fæstegårds jord bort. Ja det hændte endda, at en gård blev helt udstykket, så der ikke engang var bygninger tilbage. En sådan gård kaldtes en øde gård. I matriklerne optræder disse delte og nedlagte gårde af skattemæssige grunde stadig som enheder, men enten med flere fæstere, som ofte er beboere af andre gårde, eller med betegnelsen ”øde”.

Efterhånden som flere og flere gårde gik over i selveje, blev det rimeligt at indrømme selvejerne den samme ret. Det ville ellers være umuligt at finde virkepladser for den voksende befolkning på landet. En forordning af 1769 tillod da også, at selvejergårde herefter måtte udstykkes efter indhentet approbation af rentekammeret. Der skulle dog efter plakat af 1786 føres kontrol med, at der blev en større parcel tilbage, tilstrækkelig til, at en gårdmandsfamilie kunne leve af den.

I Nordty, hvor mange gårde på den tid var selveje, blev denne forordning årsag til en omfattende handel med jord og med ejendomme, så omfattende, at det ofte er svært at finde ud af ejendomsforholdene, især da mange skøder ikke blev tinglæst før mange år efter handelen og undertiden slet ikke. Først omkring 1800 kom der noget bedre orden i registrering og tinglæsning af de afsluttede handeler.

Udskiftningen var endnu ikke begyndt, og mange bønder benyttede lejligheden til at bytte agre, der lå langt fra gården, med jord som lå nærmere, et forhold, der med tiden ville have overflødiggjort lovene om udskiftning.

Driftige bønder fik nu mulighed for at købe mere jord til deres gårde, forældre kunne skaffe deres børn ejendom ved at dele gården, og det kunne også lade sig gøre at købe gårde og udstykke dem for at tjene penge.

De urolige tider omkring den franske revolution og Napoleonskrigene førte stigende priser med sig. Folk fik mange penge mellem hænderne og pengeregigheden fristede til køb og salg. Allerede først i 1790erne var priserne på jord og landejendomme steget voldsomt. Søgård, der 1759 blev vurderet til 423 rdl., kostede 1792 4000 rdl., en prisstigning på 846 %. Denne pris svarede til ca. 400 rdl. pr. td. hartkorn, men prisen på mindre jordstykker var ofte forholdsvis meget højere, sikkert fordi folk var ivrige efter at købe sådanne parceller til deres gårde, når de lå belejligt. Jens Søegaard havde således, på samme tid som han solgte Søgård, solgt et stykke jord på 10 td. sæde af Søgårds jord til Peder Jepsen Westergaard i Skårupgård for 370 rdl. Hartkornet var 1 skp. 1 alb., og prisen pr. td hartkorn blev godt 2700 rdl.

Jens Søegaard begyndte da at forberede en udstykning af Nebel. Parcellernes størrelse og beliggenhed skulle

bestemmes, og de skulle takseres i hartkorn. Takseringen foregik 8. maj 1793, og derefter ansøgte Jens Søegaard om rentekammerets approbation af udstykningen, som han fik 29. juni 1793. Han må have været sikker på at få den, for parcellerne var solgt nogle dage før.

Gården blev delt i 7 parceller:

- Nr. 1, Hovedparcellen, hartk. 5-5-1-0, med bygningerne, og
- Nr. 2, hartk. 0-0-2-0, forbeholdt han sig selv ved ansøgningen, men solgte dem 18. juni 1793 til sin svigersøn Peder Nielsen Skaarup for 1998 rdl.
- Nr. 3, det såkaldte Havrelandshus på Nebel havreland, der strakte sig i en lang tunge ind mellem Nors og Øster Vandet byer, blev samme dag solgt til fæsteren Christen Lauridsen Toft, hvis slægt længe før og efter boede i huset, som i virkeligheden var en gård. Hartkornet var 1-5-1-0 og prisen 398 rdl., en meget rimelig pris.
- Nr. 4, 5, 6 og 7, hver af hartk. 0-6-1-0, bestod af de jorder, Nebel havde i Vester Vandet og Agerholm byers marker samt af et stykke havreland midt imellem Store Tøfting og Nebel. Disse jorder blev delt i fire ens stykker, der også blev solgt 18. juni 1793. Prisen for hver parcel var 637 rdl. 3 mk. Køberne var provst Eeg i Agerholm, Christen Fuglsang, Peder Wig og Christen Steentoft i Vester Vandet.

Salget indbragte altså Jens Søegaard 5096 rdl. med en bruttofortjeneste på 1596 rdl. Han var da ikke mere på Nebel. En større fisk havde længe været i hans garn, og den var sikkert skyld i, at udstykningen af Nebel gik så hurtigt for sig, og har været medvirkende til, at den i det hele taget fandt sted.

Jens Søegaard på Torp.

1791 døde Jørgen Mygind, ejer af herregården Nørtorp eller Torp, som egnens beboere kalder den. Til gården hørte som bøndergods de fleste ejendomme på Holmen, i Rær, Hansted og Vigsø sogne, og desuden en del andre gårde i Nordty. Jørgen Mygind havde bortsolgt en del af godset, men der var endnu meget tilbage. Desuden lå ved gården en klædefabrik, som han vist havde oprettet.

Herregård og gods blev nu stillet til auktion. Flere pengemænd var interesserede, især Cancelliråd Toft på Ullerupgård, der ville købe både gården, godset og de tilhørende tiender. På en eller anden måde kom der imidlertid en bevægelse i stand mellem godsets bønder med det formål, at bønderne skulle købe godset og blive selvejere. Flere årsager kan have været medvirkende til, at bønderne kom på de tanker. Allerede kort efter 1700 havde en del bønder i Nordty købt deres gårde, og i løbet af århundredet var de fleste bønder bl. a. i Tveds, Nors, Øster og Vester Vandet, Torsted og Tilsted sogne blevet selvejere. Intet stavnsbånd tyngede dem, intet hoveri, ingen indgriben fra en herremands side. De var frie og selvstændige, også af væsen, og mange var velstående, ”velfornemme seigneurs”, som de kaldes i dokumenter. For dem var ”bøndernes sorte århundrede” gode tider.

Det var intet under, om bønderne på Nørtorp gods ønskede at blive som dem. Og måske har nogle af disse velfornemme mænd, som var vel bevandrede i handel,

også med gårde, og godt kendt med lov og ret i praksis, været med til at inspirere dem og vejlede dem. Nogle af de frihedstanker, som gav sig udslag i den franske revolution, nåede vel også herop, for Ty var ikke en afkrog af landet, og mange tyboer var vidtberejste. Stærkt ville det også have virket, hvis bønderne havde vidst, at andre steder i landet var der, bønder, der havde købt et gods. Det var der, f. eks. på Møen, hvor krongodset 1769 blev stillet til auktion, delt i fem "godser", der skulle købes samlet. Det lykkedes bønderne på de to godser at købe dem. Det er tvivlsomt, om bønderne heroppe har vidst det, men tilfældet var sikkert kendt af tidens bondevenner.

På Rær kirkegård står endnu et monument, som bønderne på Nørtorp gods rejste til ære for by- og herredsfoged Otto Lemvigh i Thisted. Indskriften lyder:

"Den kyndige og redelige Embedsmand, den retskafne Dommer og ærlige Bondeven, Hr. Otto Lemvigh, som udvirkede, at vi blev Selveyere, er dette Æresminde opsat af Nørtorp forrige Haverie Bønder i Rær Sogn Anno 1800."

Og Skjoldborgpræsten Knud Aagaard fortæller i sin "Beskrivelse over Thyø" 1802, at

"Nørtorp var det første Gods, hvis Bønder for en halv Snees Aar siden blev Selvejere. Og da Jordegods den tid endnu ikke var i saa høj Priis, saa fik Fæsterne deres Gaarde for godt Kiøb. Det er derfor ikke uden Grund, at de har sat Hr. Byfoged Lemvigh et Taknemligheds Minde, fordi han som Herredsfoged opmuntrede og understøttede dem til et Kiøb, der nu er dem ligesaa fordeelagtigt, som det den Gang forekom dem betænkeligt."

Denne gode mand har altså sikkert før auktionen talt med bønderne om købet og måske givet dem idéen eller dog været med til det. At de kunne være betænkelige ved et skridt, der måtte forekomme dem meget dristigt, er ikke underligt. De var vokset op i tider med små priser og var ikke vant til at regne med hundreder af rigsdaler, kunne vel ikke vænne sig til det. Så meget mere beundringsværdigt er det, at herredsfogeden opmuntrede dem så meget, at de overvandt deres betænkeligheder. Senere kunne han som den dygtige og erfarne jurist, han var, som auktionsleder understøtte dem og få sagen til at glide. Det gjorde han, og han må regnes med mellem de mange højt dannede gavnelystne mænd, der af hjertet ønskede at forbedre folkets kår og virkede ivrigt for det. Han var en værdig repræsentant for oplysningstiden.

Der var imidlertid et forhold, som måtte ordnes, før bønderne kunne købe godset, et forhold, som var vanskeligt at ordne. Der måtte findes en mand, som både havde midler og dristighed nok til at købe den store hovedgård med den tilhørende vindmølle "Torp Mølle". Gårdens hartkorn var 47-3-0-0 og møllens 4-2-0-0, ialt 51 td. 5 skp.

Herredsfogeden kendte naturligvis alle egnens storbønder og andre kapitalstærke folk. Det kan nok tænkes, at han har talt med flere af dem om sagen og også med Jens Søegaard, som netop havde købt Nebel. Måske har han da også hjulpet Jens Søegaard med udstykningen, som gik mærkværdigt hurtigt og blev ordnet, før rentekammerets approbation forelå. Hvordan det nu hænger sammen, så var både Jens Søegaard og Nørtorps bønder til stede ved den spændende auktion 29. september

1791. Cancelliråd Toft bød 25000 Rdl. for Gård, gods og tiender, men Jens Søegaard fik tilsået Nørtorp hovedgård med dens mølle, et sted på Hjertbjerg og tre jordløse huse for 8450 rdl., og bønderne blev højstbydende på godset, så alt gik efter herrefogedens ønske, og Jens Søegaard fik auktionsskøde på sin gård med tilliggende 15. juni 1792.

Jørgen Myginds familie skulle efter auktionsbetingelserne ikke flytte ud før maj 1792, og køberen skulle ikke befatte sig med gårdens jorder og avling før maj 1793. Intet inventar skulle medfølge uden det, som tilhørte møllen og det, der var mur- og nagelfast.

Jens Søegaard og hans familie fik altså tid til at forberede flytningen og overtagelsen af gården. Det må have krævet mange spekulationer, for det var ikke lette opgaver. Hovedbygningen på Torp var nok ikke egnet til beboelse for en bondefamilie, for selv om denne familie var velstående og vant til større boligforhold end almindelige bønder havde, så ses det af skifter, f. eks. af skiftet efter Christen Dige og hustru 1759, at i en storbondes hjem var rummenes fordeling i stuehuset og deres anvendelse stort set den samme som i mindre gårdes rålunger. Rummene synes at have været større, og der var flere af dem, men typen var ens. Den var blot udvidet og specialiseret, så den passede til større forhold.

Det samme gælder forøvrigt bohavet. I storbondens som i småbondens gård var den faste vægbank, det lange bord og skamlerne foran, lænestolen, bilæggen og de indelukkede senge stuerne faste inventar. Møblementet kunne udvides, men grundstammen var ens.

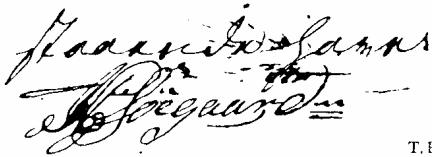
En omstilling til andre boligforhold kunne åbenbart ikke finde sted. Derfor måtte herregårdens hovedbygninger falde, når bønder købte gårdene for at bo på dem. Således gik det på Søgård, på Råstrup og måske også på Nebel, og således måtte det nødvendigvis også gå på Torp. Hvor hovedbygningen lå, og hvordan den så ud, ved man ikke. Måske lå den på volden og fabrikken på den lille holm øst for. Fremtidige udgravninger vil nok kunne skaffe klarhed over dette spørgsmål.

Der skulle nu bygges et nyt stuehus, og det kunne vel ikke ske, før hovedbygningen var revet ned, da man nok skulle bruge de anvendelige materialer ved nybygningen. Familien kunne da ikke flytte, før det nye stuehus var færdigt, og det må så være sket før juni 1793, idet Jens Søegaard da boede på Torp.

Det ville også være en svær opgave selv for en bonde som Jens Søegaard at skulle overtage og drive en gård på 47 td. hartkorn mod før en på 10 td. Tilmed en gård uden redskaber og besætning. Det har dog sikkert heller ikke nogen sinde været hans mening at drive den samlet. Man tør vel antage, at det nærmest var fortjenesten ved en udstykning, der lokkede ham, selv om man ikke kan se bort fra, at han også har villet gavne befolkningen, dels ved at købe hovedgården, hvorved det blev muligt for bønderne at købe godset, og dels ved udstykningen, som kunne give grundlag for oprettelse af nye hjem og gøre det muligt for Holmens beboere at købe værdifulde tillægsjord til deres gårde. Det ville være i samklang med tidens tanker og idealistiske gavnelyst, heroppe repræsenteret bl. a. af herredsfoged Otto Lemvigh, og med faderens eftermæle: den gode og ærlige mand, som gerne ville tjene alle. Måske har han også tænkt på at skaffe hjem til sine børn.

Han måtte da lægge planer for en udstykning, så den kunne finde sted hurtigst muligt efter overtagelsen. Til købet havde han i juli 1792, da han endnu boede på Nebel, lånt 4000 rdl. af justitsråd Wilsbech til Sejlstrup og 650 rdl. af Chr. Lassen Winther til Øland, måske ved en velvillig mellemmands hjælp, og da han ikke kunne regne med at forrente disse lån ved driften af gården, måtte han snarest se at få noget solgt. Han har dog sikkert først kunnet planlægge udstykningen i enkeltheder, når han var flyttet derop, for planerne blev først approberet af rentekammeret 26. juli 1794.

Det gik dog her som i Nebel. Inden approbationen kom, var udstykningen en kendsgerning, og mange parceller var solgt. Ved approbationsdokumentet ligger i landsarkivet en "Optegnelse", skrevet med Jens Søegaards hånd, "over Disse Paseler, Som paa Nærværende Tiid eere Bort solt fra Nør Torp Hoved Gaard". Der blev givet tilladelse til, at jorden i overensstemmelse med en indsendt "extract" blev udstykket i 82 parceller. Der må være lagt et stort arbejde forud. Jorden skulle inddeles i parceller, og skel skulle afsættes. Folk på egnen fortæller, at "da herremanden udstykkede Torp, ville han selv pløje skelfurer for alle lodder. Somme tider var han beskænket, og derfor er nogle af skellene skæve og krumme." Han må vel også have trængt til noget at styrke sig på, for der skulle pløjes kilometre af furer. Bagefter skulle jorden takseres og hartkornet fordeles på hver enkelt lod, også et stort arbejde.

T. B. fot.

Jens Søegaards underskrift på taksationsdokumentet 1794.

De fleste af lodderne var ganske små kær- og englodder, og det ser ud, som der har været stor rift om dem. Når jorden oppe på Holmen om sommeren blev så tør, at græsset blev svedet af solen, var det jo også meget værd at have en englod med godt græs til kreaturerne, og en lod, hvor folk selv kunne skære tørv, var også et stort gode. På Holmen er der jo ingen tørvemoser af betydning. Præsten indberetter 1690, at "var det ikke den bevilling, man havde af Nørtorp med nogle få skortørv, kunne man aldrig være hjulpen."

Der blev dog også mange større parceller. Af hovedgårdens indmarksjord blev der først to hovedparceller og dernæst en del parceller, vistnok 8, på mellem 1 og 5 td. hartkorn. Af dem opstod den lille landsby, der allerede få år efter kaldes *Nytorp*. En anden større parcel, der blev til en gård, som snart kaldtes *Hamborggård*, var på godt 2 td. hartkorn. Allerede 1795 blev den delt i 4 ejendomme, den lille by Hamborg.

Resten af udmarken blev delt i parceller, hvoraf de fleste var på 1-7 skp. hartkorn. Når de blev opdyrket, ville de naturligvis blive mere værd, end denne hartkornsansættelse giver udtryk for, og mange af dem ville være i stand til at brødføde en familie.

De fleste skøder på de tidligst solgte parceller er dateret 4. aug. 1794. Prisen pr. td. hartkorn var noget forskellig, men var omkring 400 rdl., således solgtes parcel nr. 41 med hartkorn 0-4-0-1-½ for 213 rdl. 2 mk., nr. 42

med hartkorn 0-7-0-0 for 376 rdl. 5 mk. 2 sk. De mindste parceller var dog forholdsvis meget dyrere. Således solgtes f. eks. parcel nr. 68, htk. 0-0-0-2, for 21 rdl., ca. 1000 rdl. pr. td. htk.

Efter at de første parceller var solgt, gik salget tilsyneladende ret trevent, hvad så grunden har været. De største lodder var endnu tilbage, bl. a. de parceller, der senere blev til Nytorp. Måske har det knebet for folk at skaffe de nødvendige penge. De fleste folk på Holmen havde nok haft brug for alle de penge, de kunne rejse, ved frikøbet af gårdene. Lidt efter lidt blev de solgt, men nogle først efter 1800.

Pengenes værdi faldt stærkt i disse år. Det er derfor vanskeligt at vurdere, hvor meget Jens Søegaard fik ud af handelen. Lægger man de kendte købesummer sammen, får man ca. 15000 rdl. Det samlede salg skønnes at have indbragt ham ca. 16500 rdl., d. v. s. en fortjeneste på 8000 rdl. De to ovennævnte lån blev begge betalt tilbage sidst i juni 1794. En del af pengene for jorden brugte han til at købe andre ejendomme for, som han så igen solgte. Således solgte han 1800 en gård i Borup på godt 5 td. htk. for 1535 rdl. Også tiender købte han. De skulle jo leveres i korn, så det var en god pengeanbringelse i de år, da pengene faldt så meget i værdi.

De to hovedparceller, nr. 1 med htk. 7-3-2-1 og nr. 2, htk. 6-1-2-3, lå nær den gamle hovedgårds plads, og de to gårde, der opstod her, kaldtes siden *Gammel Torp*. 1794 lå deres bygninger grupperet omkring en stor gårdsplads som bygningerne i en tvillinggård.

Hovedparcel nr. 1 beholdt Jens Søegaard, Nr. 2 skødede han 24. juni 1796 til Mourids Andreas Jensen at Torsted. Udstykningen var omkring 1800 næsten tilendebragt, og Jens Søegaard kunne, om han ville, sidde resten af sine dage i ro på sin gård under gode økonomiske forhold. Af hans 5 børn var nu de fire gift, Christian boede på Søgård, Anne Cathrine på Nebel, Inger i Rær og Maren på en af de nye gårde i Nytorp, og en stor flok af børnebørn voksede efterhånden op.

Da ramte et nyt slag ham. Den yngste søn, Bertel Søegaard, der var godt 7 år yngre end sin yngste søster Inger, var faret til søs med en af de mange skuder, der fra Klitmøller sejlede i fart på Norge. Det var vel tanken, at han ville være skudeskipper og handelsmand. Men en dag i juni 1800 kom der bud til Torp, at Bertel var faldet over bord og druknet.

Skipperen Niels Andersen Møller af Klitmøller og matros Poul Nielsen forklarede siden i retten, at ulykken skete pinsedag d. 1. juni 1800 midtstrøms mellem Danmark og Norge. Dagen i forvejen var de udgangen fra Frederikshald i Norge. Kl. 9 stod Poul Nielsen til rors. Da så han, at den med dem som lærling farende Bertel Jensen Søegaard, der sad i båden, rejste sig op, og ved en stærk overhaling af skibet dumpede han ud på hovedet i søen. Poul Nielsen gjorde straks anskrig, og skipperen Niels Andersen Møller, som var gået ned i kahytten for at hente sig en bog til at læse udi, kom straks på dækket, rev roret fra Poul Nielsen og kastede det i læ for at løbe op i vinden, men det var umuligt at foretage noget. Det blæste en stærk storm af nordnordøst. Der gik en forfærdelig hul sø, og båden stod surret på dækket. Havde den end været los, var det dog umuligt at sætte den ud.

Bertel blev kun 17 år. Hans søskende mindedes senere deres lille bror ved at kalde ham op, og navnet Bertel

findes endnu i familien. Det havde sikkert været meningen, at han skulle have sin faders gård samtidig med, at han var handelsmand, men således skulle det altså ikke være.

1801 sad Jens Søegaard og hans kone da ifølge folketællingen på gården med 5 tjenestefolk og konens søsterdatter Maren. Ingen af deres egne var hjemme hos dem. Så modnedes efterhånden tanken om, at en af deres børn skulle have gården, og det blev datteren og svigersønnen på Nebel, der flyttede til Torp. 1806 overdrog Jens Søegaard gården til Peder Skaarup for 3000 rdl. Det kan vel tænkes, at sønnens død har taget så hårdt på ham, at han ønskede at blive fri. Netop i årene lige efter 1800 er der en pause i hans handelsvirksomhed.

Efter nogle års forløb begyndte han dog igen at virke. 1809 købte han den anden hovedparcel, nr. 2, af Mourits Andreas Jensen, som til gengæld købte Nebel, hvor hans slægt siden boede i mange år. Jens Søegaard gav 1400 rdl. for gården. 1796 havde Mourits Jensen givet 1417 rdl. (og 8 sk.!) for den, så i betragtning af pengenes synkende værdi havde Jens Søegaard fået gården meget billigt. I nogle år handlede han nu igen, bl. a. købte han 1816 den store gård Skjelsgård.

Men dermed var hans kræfter også ved at være udtømt. Samme år solgte han på købekontrakt Skjelsgård til Thomas Larsen Klit og sin gård, hovedparcel nr. 2, til svigersønnen Peder Skaarup for 6000 rdl. navneværdi. Peder Skaarup var dermed ejer af begge hovedparcellerne, men inden et endeligt skøde blev udstedt, døde Jens Søegaard den 21. marts 1817, knap 70 år gammel. Han havde sikkert ikke været syg længe. Så stor en handel som købet af Skjelsgård havde han nok ikke givet sig af med, hvis han havde mærket, at kræfterne svigtede. Det viste sig også efter hans død, at han havde flere uafgjorte handeler løbende.

Det blev derfor meget vanskeligt for arvingerne at gøre boet op, især fordi handelerne var foregået i de i pengemæssig henseende forvirrede år omkring statsbankerotten. Der var regnet med flere slags rigsdaler, som stod i vekslende bytteforhold til hinanden. En del af sagerne måtte ordnes ved proces eller forlig, så boets opgørelse kunne trække længe ud.

Arvingerne var foruden enken de tre døtre, på hvis vegne deres mænd Peder Skaarup af Torp, Christen Ovesen af Rær og Thomas Hvass af Nytorp optrådte, og sønnen Christian Søegaard, der 1810 havde solgt Vester Søgård og nu boede på Søndergård i Tilsted, som han havde arvet med sin kone.

De måtte nu føre boet videre i fællesskab, til det kunne sluttes. De skødede Skjelsgård til Thomas Larsen Klit for 13000 rdl. sedler, udstedte endeligt skøde til Peder Skaarup på hovedparcel nr. 2 og fik efterhånden de andre sager afgjort, men inden boet blev sluttet, døde også enken, Kirsten Rysgaard, den 6. oktober 1819. Hendes ejendele skulle nu også indgå i boet, og den aftægt, hun skulle have af svigersønnen Peder Skaarup, faldt bort. Indtil nu havde arvingerne som myndige arvinger selv administreret boet, men kort efter døde Thomas Hvass, kun 53 år gammel, mærkeligt nok som aftægtsmand hos sønnen Christen Dige i Nytorp. Han har vel været syg længe.

Skifteretten kom nu til at tage begge boerne under behandling. Jens Søegaards bo var blevet yderligere

kompliceret, fordi arvingerne havde givet hinanden forskud af boets midler, måske skyldte de i forvejen Jens Søegaard penge. Heldigvis havde de ført en slags kassebog, og da der nu kom erfame jurister til, kom der efterhånden klarhed over det indviklede bo.

Først skulle imidlertid Kirsten Rysgaards ejendele registreres og vurderes.

Af skiftet kan man se, at hun har haft rådighed over et stort hus, skønt hun vel må betragtes som aftægtskone. Det er sikkert det samme hus, som hun og hendes mand havde levet sammen i, og indboet er nok omtrent det samme, som var der, da Jens Søegaard levede. Det er derfor deres fælles hjem på deres gamle dage, man ligesom ser for sig, når man læser fortegnelsen over indboet igennem.

Der er to stuer, dagligstuen og storstuen, to sengekamre og, som noget der endnu ikke var almindeligt, et sovekammer. Desuden er der køkken, spisekammer, melkammer, et indre og et ydre bryggers og sikkert en forgang, som dog ikke nævnes i skiftet og sjældent i andre skifter, fordi der ikke var bohaver i det.

I dagligstuen står det sædvanlige lange fyrebord med skammelen foran. Vinduesbænken, der jo var nagelfast, nævnes ikke i listen over løsøret. Der er også en jernbilæggerkakkellovn med skuffe og ramme og et ottedages stueur. Noget usædvanligt er det, at der også står et rødmalet bord med skammel og fire stole. Der må have været god plads i stuen. På vægge og borde glimrer messingtøjet: et fyrbækken, en fyrpande, en morter, et strygejem, otte lysestager, hvoraf de to er toarmede, og en lysesaks. Der er hynder på to stole og for vinduerne hænger to blå kapper. (Der var også gardiner i Søgård). Derimod er der ingen indelukkede senge (alkover), naturligvis fordi der var sovekammer, og hylden med mælkesætter, rokken og kærnen, der ellers er almindeligt dagligstueinventar i gårdene, er der heller ikke. Det hænger måske sammen med, at enken ikke drev landbrug, men hun havde dog tre køer, fem får og en sort galt i stalden, og hun må vel have haft en pige, måske også en dreng, i sin tjeneste. Der har da været både mælk og uld at tage vare på. Det ser derfor ud, som om hun har været vant til en anden orden end den sædvanlige og ikke har villet have arbejdsredskaber stående i sin dagligstue.

Storstuen er åbenbart en gæstestue med lidt finere præg end almindelige gårdes storstuer. Her står et rødmalet bord, et stenbord (et bord med fajancefliser) og et lille rundt bord. Siddepladserne er otte stole (og måske en fast vægbænk). Ved væggene står et skab, en dragkiste og et glasskab, og noget af servicet står også her. En kaffekande og fem spølskåle, to hvide og tre blå og hvide, hører vel sammen (en spølskål er en stor kop uden hank; når man drak af den, holdt man den, som gamle koner holdt på en underkop, når de drak kaffe af den). Der er også en tepotte og otte par tekopper. Te havde Jens Søegaard været vant til hjemmefra. I skiftet efter forældrene nævnes ikke blot en tekande og kopper, men også en regning fra en købmand i Thisted, bl. a. på pekoe-te. Et spejl findes der også i storstuen, måske til gæsternes brug.

Sønderkammeret er stort. Sengestedet er tomt, men der er en egekiste, et chatol og to slagborde, der vel bliver stillet op i storstuen ved festlige lejligheder. Det ene er langt. De har klapper, som kan slås op, så bordene bliver større (et stort klappbord fra Nebel står i Thisted museum). Noget service står her også. Det er vel sat herind efter

begravelsesgildet. Der står en kaffekande, en tekande, to spølskåle, et blå fad, et krus og elleve tallerkener.

Også i det nordre sengekammer, som har en seng med sengetøj, står der en stabel tallerkener, 13 ialt, og desuden et aflangt fad og et krus.

Af det øvrige service står det meste i spisekammeret, nemlig bl. a. en tinterrin med ske, fire tinfade, en del andre fade og nogle flasker, glas og krus foruden 13 hvide fajancetallerkener. Gaffler er der ikke, men 12 knive med hvide og 10 med sorte skafter. En stor fyrpande er også sat herind, og et blækkrus og en papirsaks vidner om, at Kirsten ikke havde brug for mandens skrivesager. På hylde står her mælkefadene, forvist fra dagligstuen, og så er der naturligvis en del køkkenredskaber. En trappe fører op til loftet.

Sovekammeret bærer præg af at være et mere intimt rum. Det er iøvrigt ikke alene soverum, men også opholdsrum, således som sovekammeret var det endnu først i 1900'erne. Her står også en bilæggerovn med skuffe og ramme, og et 26-timers ur gør det unødvendigt at gå ind i dagligstuen for at se, hvad klokken er. Bordet er rundt, og de to rødmaledede skamler derved er vel til børnebørnene. I den læderbetrukne lænestol har Jens Søegaard vel siddet, når han hvilede, når han skrev, og når han de lange aftener sad og læste i sine bøger, som også ligger herinde. Der er naturligvis en bibel og en huspostil, og to bøger med love og forordninger vidner om, at juridiske kundskaber var nødvendige for ham i hans virksomhed. En rødmalet lænestol er vel Kirstens gamle faste plads. Hun har ikke siddet ledig. Tre par karter fortæller, at hun og måske pigen og en dreng har nyttet tiden med tilberedning af uld. De har vel arbejdet med det til kort før den gamle kones død. Ellers var de nok lagt til side, for rokken og garnvinderne, der ofte står i stuen, er sat op på loftet, hvor også en skagefjæl står som vidne om, at der også var tilberedt hør i gården. Kirsten ville åbenbart have, at der skulle være opryddet. Der er også et spejl, som hun kunne pynte sig ved, et skab, to træskrin med lås, og så naturligvis sengene, de sædvanlige indelukkede senge.

I køkkenet er der de sædvanlige redskaber til brug ved ildstedet, trefødder, riste og ildtænger, men ingen gryder. Derimod ikke mindre end tre tekedler. Der er en rigtig kaffekværn; man brugte ellers tit at knuse bønnerne f.eks. med en sten. En fiskeske og en sennepskugle hører til så nær ved havet. Belysningen repræsenteres af en lyseprofit til lysestumper og en vægeten, en slags lysestage, hvori et meget tyndt bøjelig lys var rullet sammen i en spiral, således at man kunne trække en ende op i en klemme på stagen og tænde den. Man var sparsommelig. Husets eneste gaffel ligger her sammen med en køkkenkniv og to slagterknive. Den er nok til at vende steg med.

Saltkammeret bruges til at sætte saltmadstønderne i, men her er der kun en saltotting. Saltmaden er vel spist ved begravelsen. Der er altså god plads til det andet, som er sat herind for ikke at fylde op, hvor der skal være ryddeligt, mest køkkentøj, bl. a. en kobber- og to jernpander, et goderådjern, to kaffe kedler og en håndkedel på 5½ pund.

I melkammeret, hvor dejen lægges og behandles, findes de sædvanlige redskaber og kar, bl. a. en timse (sigte), to selder (firkantede, flade æltekar), 9 halmløb (til mel, gryn og korn), fire solde og flere dejnekar. Man har altså kunnet bage til et ordentligt gilde. På håndkværnen

har man lavet gryn til eget forbrug. De syv driftetrug, meget flade trug med håndtag, har været brugt til at sortere skallerne fra grynene med. Det måtte ske ude i blæsevej. Også bryggekarrene, som ellers hører hjemme i bryggerset, og kærnen og flødebøtten er sat ind her.

Det indre bryggers har ildsted. Der er to store gruekedler, en stor håndkedel på 10½ pund og en mindre, samt to lettere messingkedler, og desuden tre store stålgrøder. Det tyder sammen med madskabet på, at en del af madlavningen er foregået her, måske den daglige, så køkkenet kunne være pænt. Sådan var i hvert fald skikken på andre gårde endnu omkring 1900.

Det ydre bryggers er næsten tomt, her står kun svinespandene til køkkenaffaldet, en tønne og en gammel selde.

Så meget mere er der på loftet, der bruges som oplagsrum for mangfoldige forskelligartede ting. Her står tønner, ankre og skæpper og hække til ost. Her staar kasser og kurve med fjer (mærkeligt nok nævnes der ikke høns i skifterne). Også møbler som et bord, en kiste og en feltseng har fundet vej herop sammen med rokken, garnvinderne og skagefjælen. Som et minde om den salig mand ligger endnu hans ragekniv her, og to gryder med stenrødt og fernis synes at vise, at man selv har malet bl. a. de rødmaledede møbler i stuerne. Husets eneste landbrugsredskaber, en høle, en lyngle og to river er sat op under spænderne (spærene).

Denne liste over indboet (alt er ikke taget med her) vidner, som det kunne ventes, om, at Jens Søegaard og Kirsten har hørt til mellem de mest velstående bønder. Kun savnes s ølvtøjet, men det og meget mere er sikkert givet bort til børnene inden Kirstens død. Skiftet gik nu sin gang, men det gik langsomt, og boet kunne først slutes tre år efter Kirstens død, nemlig den 16. aug. 1823. Boet udviste da et overskud på 13386 rdl., deri var iberegnet arvingernes gæld til boet, der nok dels har været resterende dele af købesummer for jordejendomme og tiender, dels arveforskud.

Det var en efter tidens forhold ret betydelig formue, Jens Søegaard efterlod sig. I de år, der var gået, siden han købte Nørtorp hovedgård, havde man i Danmark haft den værste inflation i landets historie, og senere kom statsbankerotten og de forvirrede pengeforhold de første år efter, indtil endelig oprettelsen af Nationalbanken skaffede stabilitet. I de år var der mangfoldige mennesker, som mistede alt, hvad de ejede, og måtte gå fra hus og hjem. Det må have kostet Jens Søegaard meget hovedbrud at redde sig velbeholden ud af malstrømmen. At det lykkedes med så godt et resultat, tyder på, at han har været i besiddelse af et ret ualmindeligt handelstalant.

Når skiftet trak så længe ud, skyldtes det for en del, at mange handeler ikke var endeligt afgjort, end ikke købet af Skjelsgård og Tveds kirke med tiender, og ejendomforholdene var heller ikke afklaret for de to hovedparcellers vedkommende. Men sådan handlede man nu dengang. Når en handel var afgjort mundtligt, tog køberens ejendommen i besiddelse, og de retslige formaliteter blev først ordnet bagefter, ofte først længe bagefter. Der blev vel undertiden straks skrevet købekontrakt eller skøde, men tit blev de ikke tinglæst før 20-30 år efter og undertiden vist slet ikke.

Skifteretten måtte imidlertid have orden i sagerne, og under skiftet udstedte arvingerne derfor en del skøder, bl.

a. til Thomas Klit på Skjelsgård og til Peder Skaarup på hovedparcel nr. 2 af Torp, ligesom der blev udstedt flere skøder til arvingerne. Deres indbyrdes økonomiske mellemværender måtte de så selv ordne bagefter.

Allerede 1819 solgte Peder Skaarup hovedparcel nr. 1 til sin søn Niels Pedersen Skaarup, og 1825 solgte han nr. 2 og halvparten i Torp mølle til sønnen Poul Pedersen Skaarup, hvis efterkommere siden i lang tid ejede gården. Hovedparcel nr. 1 blev derimod 1851 solgt til Jens Søegaards dattersøn Christen Dige.

Jens Søegaards efterslægt.

En meget talrig efterslægt stammer fra Jens Søegaards fire efterlevende børn. Sønnen, Christian Søegaard, kom som nævnt til Søndergaard i Tilsted, og han blev derfor ofte kaldt Christian Søndergaard. Af hans børn skal nævnes Niels Edvarnsen Søndergaard, som fik Søndergaard, men døde ugift, Christen Dige i Møgelvang, Laurits Bertelsen Søndergaard, lærer i Klitnøller, Bertel Søndergaard, gårdejer i Silstrup, Helene, g. m. gårdejer Peter Christian Tinggaard i Tilsted, Kirsten Rysgaard, g. m. Niels Søndergaard, kaldet Niels Westergaard, gårdejer i Baun og Birgitte, g. m. Peder Jensen Østergaard, gårdejer i Tilstedgaard.

Jens Søegaards tre døtre boede alle i Rær. Anna Cathrine, g. m. Peder Skaarup, kom til at bo på Torp. Af deres børn er nævnt Niels og Poul Pedersen Skaarup.

Poul Skaarup blev gift med sin kusine Kirsten Marie. De havde kun et barn, datteren Marie, der 1842, 16 år gammel, blev gift med Lars Christian Sørensen Bunk. De fik mange børn. Poul Skaarup og hans hustru testamenterede siden gården til deres ældste dattersøn, Søren Larsen Bunch.

Jens Søegaards datter Maren, g. m. Thomas Hopp Hvass, boede i Nytorp. De havde otte børn, en søn og syv døtre, hvoraf Kirsten Marie blev gift med sin ovennævnte fætter Poul Skaarup, Sofie Cathrine med Peder Korsgaard i Brund, Karen med Christen Harbo i Pugdal, Anne Marie med Jens Lynge i Pugdal og Anna Sofie med Jacob Madsen i Rær.

Sønnen, Christen Thomsen Dige, kaldes aldrig Hvass, og dette navn nedarvedes kun gennem et af hans børn. Han var nok den af Jens Søegaards børnebørn, der havde arvet mest af hans foretagsomhed og handelstalent. Det fortælles, at han allerede som dreng drog omkring på handel. Ofte kom han om onsdagen, og folk kaldte ham Kræn Wøjnsda. Efter sit giftermål 1817 fik han faderens gård i Nytorp, og forældrene gik på aftægt, men den lille gård gav ikke tilstrækkelig virkeplads for ham, han fortsatte med at drive handel, og han forstod at anbringe

sine penge godt. Allerede 1825 købte han den halve kongekrontiende af Tveds sogn, ansat til 10 td. 6 skp. hartkorn. Senere købte han også Tveds kirketiende og hovedparcel nr. 1 af Nørtorp samt andre gårde. Han flyttede til Vigsø, hvor han i mange år var gårdejer og købmand. Han handlede bl. a. med korn og tømmer og havde skibe, som sejlede til Norge, så han kom til at indtage den stilling, som hans morbroder, Bertel Søegaard, der druknede som ung, vel havde stilet imod. Han kaldte da også en søn op efter Bertel.

Fra hans elleve børn stammer mange familier på Hanstholm. Sønnen Jeppe Dige fortsatte senere faderens handelsvirksomhed i Vigsø. Det fortælles, at han var den sidste på Holmen, der sendte skibe til Norge. Engang, da et skib lå uden for kysten og lossede sine varer i skibningsbåden, som skulle bringe dem til land, kæntrade båden, og mandskabet blev med nød og neppe reddet. Så holdt Jeppe Dige op med denne handel, for han ville ikke, at folk skulle komme i livsfare for hans skyld.

Christen Diges søn Thomas Christian Dige blev gårdejer og købmand i Øsløs, og en anden søn Hans Dige kom til Torup strand, hvor han var købmand og ejer af skibe. De trådte altså også i deres faders fodspor. Hans Dige døde barnløs, men hans brodersøn, Frants Bertelsen Dige, blev senere købmand i Torup.

Af efterslægten bor endnu mange på Hanstholmen, og hans udstykning af Nørtorp er kommet mange af dem til gode. Spredt over Nordty og længere omkring lever flere af hans efterkommere. En af dem har her forsøgt at bidrage til, at hans navn og livsgerning ikke bliver glemt.

KILDER:

- Kirkebøger, især for Rær og Nors sogne.
- Folketællingslister 1787 for Nors og 1801 for Rær.
- Skifteprotokoller for Dueholm, Ørum og Vestervig amter.
- Skifteprotokoller for Hundborg-Hillerslev herreder.
- Skøde- og panteregistre for Øster og Vester Vandet (nr. 31), Nors og Tved (nr. 18), Rær, Hansted og Vigsø sogne (nr. 21).
- Skøde- og panteprotokoller for Hundborg-Hillerslev herreder nr. 1-5.
- Landstingets skøde- og panteprotokoller.
- Udstykningsapprobationer for Thisted amt 1793-1821.
- Brandtaksationer for Hillerslev herred B 212.
- Auktionsprotokoller for Hillerslev-Hundborg herreder.
- Bilag til justitsprotokollen for samme herreder 1798-1801.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1960, side 262-298).